

Науковий простір та педагогічна діяльність академіка НАН України С.М. Конюхова

Scientific space and pedagogical activity of academician of National Academy of Sciences of Ukraine
S. M. Konyukhov

Олена Войтюк ¹

Olena Voitiuk

¹ Державна установа «Інститут досліджень науково-технічного потенціалу та історії науки ім. Г.М. Доброва НАН України», Київ, Україна

helen_zt24@ukr.net

<https://orcid.org/0000-0002-7670-6849>

Ключові слова:

С. М. Конюхов, ракетно-космічна техніка, НАН України, Генеральний конструктор, КБ "Південне", професор, доробок вченого.

Анотація: Економічна потужність та обороноздатність держави як ключові фактори її національної безпеки великою мірою визначаються рівнем розвитку фундаментальних наукових та технічних знань. Це зумовлює необхідність дослідження історичного досвіду та результатів вітчизняних вчених-видатних особистостей. Однією з таких особистостей був Станіслав Миколайович Конюхов – Герой України, академік Національної академії наук України, доктор технічних наук, професор. Він здобув вітчизняне та світове визнання, був академіком Нью-Йоркської академії (1996), Міжнародної академії астронавтики (1997) та її віце-президентом у 2005-2011 рр., Лауреатом Державних премій СРСР та України, іменних премій. Враховуючи значний внесок вченого та його учнів у створення стратегічних ракетних комплексів та космічних апаратів, вважаємо за потрібне провести всебічне історичне дослідження життєвого шляху, науково-технічної, освітньої, просвітницької та громадської діяльності С. М. Конюхова.

Key words:

S. Koniukhov, rocket and space technology, National Academy of Sciences of Ukraine, General Designer, Yuzhnoye SDO, professor, scientific achievements.

Abstract— The economic strength and defense capabilities of our country as the key factors of its national safety are heavily based on the level of development of fundamental scientific and technical knowledge. It intensifies the need for studying the historical experience and accomplishments of Ukrainian scientists- prominent personalities. One of these personalities was Stanislav Koniukhov – Hero of Ukraine, Academician of the National Academy of Sciences of Ukraine, Doctor of Technical Sciences, Professor. He had gained domestic and world recognition, was an Academician of New York Academy of Sciences (1996), Academician of International Academy of Astronautics (1997) and its Vice President in 2005-2011, a recipient of the State Prizes of the USSR and Ukraine, had personal awards. Taking into account a considerable contribution of the scientist and his students to the development of strategic missile systems and space vehicles, we consider it necessary to undertake a thorough historical study of S. Koniukhov's life, his engineering, educational, awareness-raising and public activities.

Ім'я академіка НАН України Станіслава Миколайовича Конюхова нерозривно пов'язане з науково-технічними досягненнями в розвитку світової та вітчизняної ракетно-космічної галузі, а також із реалізацією державних оборонних програм створення озброєння та військової техніки. Після розпаду СРСР підприємства ракетно-космічної галузі втратили необхідний обсяг фінансування, значно знизилась цільові замовлення на їх продукцію. Нестача досвіду роботи в нових ринкових умовах значно вплинула на

роботу всіх промислових підприємств. В цей напружений час участь С. М. Конюхова в розробці стратегічних напрямів діяльності ДП "Конструкторське бюро "Південне" ім. М. К. Янгеля" (КБ "Південне") зі створення конкурентоспроможної продукції та реалізації міжнародних комерційних проектів космічних програм значною мірою сприяла утвердженню України як високотехнологічної держави на світовому ринку космічних послуг.

Рис. 1. Станіслав Миколайович Конюхов
(1937-2011) –

український конструктор ракетно-космічної техніки.
Генеральний конструктор – Генеральний директор КБ
"Південне" ім. М. К. Янгеля (1991). Герой України (2004)

Життя видатної особистості завжди значною мірою віддзеркалює історію епохи. Формування С. М. Конюхова як людини і фахівця відбувалося у час становлення і розвитку нової для країни ракетно-космічної галузі. Вона об'єднувала численні спеціалізовані конструкторські бюро, підприємства, науково-дослідні інститути, космодроми, випробувальні полігони, діяльність яких перебувала під грифом надзвичайної секретності. Реконструкція діяльності С. М. Конюхова як людини та педагога, а також аналіз його наукового доробку є актуальним завданням, оскільки набутий попередніми поколіннями науковців та інженерів досвід важливо використати при формуванні стратегії розвитку галузі.

Ми використовували опубліковані спогади колег і сучасників С. М. Конюхова [1-5], джерела та історичні нариси розвитку КБ «Південне» [6-13], біобібліографічні довідники та кінофотодокументи [14, 15]. Вперше досліджувались особові справи академіка НАН України С. М. Конюхова та члена-кореспондента НАН України М. І. Галася, що містять документи періоду їх роботи в КБ "Південне" і зберігаються в Науковому архіві Президії НАН України [16, 17]. Низку аспектів діяльності С. М. Конюхова узагальнено в публікаціях авторки даної статті [18-24].

Майбутній конструктор народився 12 квітня 1937 р. В біографії С. М. Конюхова донедавно місцем його народження вказувалося с. Бекренєво Лезького району Вологодської області [1, 2, 3]. Якщо назви адміністративних одиниць – села і району – вказані вірно, то назва області – ні. Лезький район був утворений в 1935 р., і в 1936 р. увійшов до складу Північної області РРФСР [25, с. 375]. 23 вересня 1937 р. – майже через 5,5 місяців після народження Станіслава Миколайовича – Північна область була поділена на дві – Архангельську і Вологодську [25, с. 375], і с. Бекренєво Лезького району саме з цієї дати увійшло до складу Вологодської області. Можливо, при видачі свідоцтва про народження цей факт або пропустили, або забули взагалі. Тому точне місце народження С. М. Конюхова – село Бекренєво Лезького району Північної області РРФСР (зараз – село Бекренєво в Грязовецькому районі Вологодської області РФ).

Батько С. М. Конюхова був військовим, родина постійно змінювала місце проживання – у 1946 р. переїхала до Харкова, згодом до Києва, у 1949 р. до Дніпропетровська, де Станіслав навчався в середній школі № 2. Йому був притаманний нестримний потяг до знань, який виявився вже у шкільні роки. Ветеран КБ "Південне" та однокласник С. М. Конюхова С. О. Уваров згадує: "Він добре вчився, був вірним, відданим другом, чесним і справедливим у вирішенні будь-яких суперечливих питань, добрим і чуйним. Це зробило його, мабуть, найавторитетнішим учнем класу... Він мав гарну пам'ять, був цілеспрямованим, жваво цікавився шкільними предметами... Закінчив школу з золотою медаллю" [1, с. 168].

Станіслав Миколайович завжди з повагою і вдячністю ставився до своїх шкільних вчителів, які сформували його особистість. Про це свідчать спогади професора кафедри технічної механіки Дніпровського національного університету ім. О. Гончара Г. І. Сокол: "Щороку Станіслав Миколайович і його однокласники в один і той же день провідували шкільну вчительку. Генеральний Конструктор при всій своїй завантаженості справами і контактами завжди знаходив час для цих зустрічей і ніколи їх не пропускав" [5, с. 93].

Після закінчення школи Станіслав Конюхов вступив на фізико-технічний факультет Дніпропетровського університету. Окрім напруженого навчання в дві зміни, Станіслав Миколайович їздив зі студентським загonom на цілину та на роботи в підшефні колгоспи, захоплювався альпінізмом, туризмом, гімнастикою та важкою атлетикою. В університеті більш рельєфно виявилися його риси і якості людини і майбутнього фахівця – інтерес до дисциплін, що вивчаються, продуктивність праці, чуйність, доброзичливість і товариськість. Директор Дніпровського філіалу Національного інституту стратегічних досліджень А. І. Шевцов відзначає, що студентські роки сформували у С. М. Конюхова "величезну працездатність, невичерпний інтерес до обраної сфери нової техніки, характер лідера, вірність і відданість у дружбі". "Студентство тієї пори належало до покоління "дітей

війни", що означало високе почуття відповідальності і патріотизму", – підкреслював вчений [1, с. 118].

С. М. Конюхов постійно працював над поглибленням своїх знань та навичок. "Мало хто знає, що академік Конюхов ще в молодості виробив для себе досить жорсткі принципи і все життя намагався їм слідувати, хоча часом це було непросто. Ось деякі з них: будь-які, навіть рутинні завдання вирішувати творчо; завжди самовдосконалюватися; домагатися виробничих успіхів шляхом підвищення конкурентоспроможності; працювати на результат; мати нескінченне терпіння; любити і поважати людей; ніколи не здаватися", – ділилася спогадами про свого чоловіка Н. І. Конюхова [2, с. 7].

Випускник фізико-технічного факультету Дніпропетровського університету 1959 р., провідний науковий співробітник Центрального науково-дослідного інституту машинобудування (м. Корольов, РФ) А. Ф. Євич згадує, що, незважаючи на те, що С. М. Конюхов став керівником та визначною постаттю в середовищі вчених-ракетобудівників, він "зберіг щирість простої людини. До останніх своїх днів залишався вірним студентському братству, був душою щорічних фізтеховських зустрічей на дніпровських берегах України" [1, с. 167]. Це підтверджують також висловлювання однокласників Станіслава Миколайовича. За словами С. М. Трушевського, він був "тямущий, міцно стояв на землі". В. М. Головатенко доповнював: "Звертайся з будь-яким питанням, хоч по навчанню, хоч по життю - завжди отримаєш слушну відповідь... Дуже відкритий, веселий, чуйний... статечний. Ніякої квапливості, метушні" [1, с. 164]. А. Ф. Штрингиль відзначав, що "Стас був уважний не тільки до основного, крупного, а й до дрібних деталей, здавалося б, зовсім не важливих... Якщо про щось розповідає, то обов'язково опише предмет з усіх боків..." [1, с. 165].

Для подальшого навчання в університеті С. М. Конюхов обрав спеціальність "Виробництво безпілотних літальних апаратів". Визначні педагоги, вчені й фахівці ракетно-космічної техніки, такі як В. С. Будник, В. М. Ковтуненко, В. І. Моссаковський, М. І. Дупліщев, М. Ф. Герасюта, І. І. Іванов, Ф. Ф. Фалунін та інші сприяли швидкому формуванню С. М. Конюхова як особистості і майбутнього вченого. Під їх впливом виник інтерес С. М. Конюхова до ракетобудування.

Після закінчення університету у 1959 р. Станіслав Конюхов отримав направлення на роботу в Дніпропетровське ОКБ-586 (КБ "Південне"), де пройшов шлях від інженера до Генерального конструктора-Генерального директора. Він працював на посадах інженера, провідного інженера (1959-1962), старшого інженера групи провідних підприємств, провідного конструктора виробів підприємства (1962-1964), керівника відділу підприємства (1964-1974), керівника відділення-заступника Головного конструктора конструкторського бюро КБ "Південне" (1974-1978), керівника відділення-заступника керівника комплексу КБ "Південне" (1978-1984), керівника та Головного конструктора КБ "Південне" (1984-1986), першого заступника Генерального конструктора НВО "Південне",

першого заступника керівника КБ "Південне" (1986-1990), в.о. керівника КБ "Південне" (1990-1991), Генерального конструктора – Генерального директора КБ "Південне" (1991-2010) [16, арк. 3].

Розпочавши свою трудову діяльність в КБ "Південне", С. М. Конюхов взявся до ґрунтовного опанування спеціальності, вивчаючи технологічний процес та набуваючи професійного досвіду. Про цей і подальший періоди діяльності Станіслава Миколайовича згадував перший заступник Головного конструктора КБ "Південне" у 1954-1967 рр., академік НАН України В. С. Будник: "Неможливо було не помітити у ньому поєднання таких якостей: гарна теоретична підготовка, допитливість, енергія, прагнення дізнатися все про ракету, вміння будувати стосунки з людьми... Завдяки своєму працелюбству та неабияким здібностям Конюхов пройшов шлях від молодого спеціаліста до першого заступника Генерального конструктора у 1986 році. Репутація С. М. Конюхова – інженера, організатора і керівника – була такою високою, що у 1991 році він заслужено обійняв посаду Генерального конструктора і начальника КБ "Південне" [1, с. 112].

Відомо, що сам С. М. Конюхов дуже поважав своїх університетських викладачів і вчителів-наставників на виробництві (М. К. Янгеля, В. С. Будника, В. Ф. Уткіна та інших), з великою пошаною, теплотою і вдячністю згадував їх настанови та поради, високо цінував їх допомогу у своєму становленні як спеціаліста та керівника.

На думку заступника Головного інженера КБ "Південне" в 1969-1997 рр. В. М. Паппо-Користіна, першим наставником С. М. Конюхова в КБ "Південне" був найбільш авторитетний та заслужений конструктор підприємства М. І. Галась. "Галасю припав до душі наполегливий, енергійний, пробивний молодий спеціаліст" [1, с. 153], тому він сприяв переводу Конюхова до групи провідних конструкторів підприємства.

Сам Станіслав Миколайович в довідці про наукову діяльність свого вчителя для обрання його членом-кореспондентом НАН України відзначав, що для М. І. Галася характерні «цілеспрямованість і ентузіазм, технічна ерудиція і високий рівень підготовки, ... рішучість і науково-технічна прогресивність, спрямованість на пошук нових і ефективних технічних рішень, уміння ставити актуальні питання перед колективами наукових і суміжних організацій, а також проводити з ними оригінальні та складні експерименти» [17, арк. 29].

У співавторстві зі своїми вчителями у 1969 р. С. М. Конюхов розробив ескізний проект (ЕП) "Експериментальне відпрацювання ракети важкого класу з головною частиною, яка розділяється: ЕП" [3, с. 34]. У співавторстві з В. С. Будником він написав ще 2 праці: "Проектування ракетного комплексу з ракетною системою важкого класу. Основні характеристики, конструкція: ЕП" (1963), "Про методологію проектування технічних систем з урахуванням стохастичності параметрів" (1989) [16, арк. 16; 3, с. 33, 40], а з В. Ф. Уткіним - 6 праць: "Ракетний комплекс "Зеніт": ЕП"

(1973) та авторські свідоцтва (А.с.) – "А.с. 164710 СРСР. Поворотна головна частина, яка розділяється, міжконтинентальної балістичної ракети" (1981), "А.с. 251345 СРСР. Спосіб бойового управління об'єктами військового призначення в надзвичайних умовах за допомогою командних ракет" (1987), "А.с. 258185 СРСР. Бойовий залізничний ракетний комплекс" (1987), "А.с. 303720 СРСР. Спосіб випробування виробів на вплив навантажень при їх транспортуванні" (1989), "А.с. 307726 СРСР. Багатоступенева ракета-носіє" (1990) [16, арк. 18, 19; 3, с. 35, 71, 73, 74].

Найбільше – 14 праць – С. М. Конюхов написав у співавторстві саме з М. І. Галасем. Це: "Рідинні ракетні двигуни і пневмогідрравличні системи подачі компонентів палива КРК "Зеніт" з киснево-водневим розгінним блоком: ЕП" (1990), "Рідинні ракетні двигуни і пневмогідрравличні системи подачі РК "Зеніт" з розгінним блоком: ЕП" (1990), "Вибір параметрів, конструкція і відпрацювання маршового двигуна КРК легкого класу: ЕП" (1991), "Рідинні ракетні двигуни і пневмогідрравличні системи подачі компонентів палива КРК легкого класу: ЕП" (1991), "Конструкція та основні характеристики космічного комплексу: ЕП" (1991), "Основні розрахунки маршового рідинного ракетного двигуна КРК легкого класу: ЕП" (1991), "Основні характеристики ракетного космічного комплексу: ЕП"

(1991), а також авторські свідоцтва та патенти (Пат.): "А.с. 132274 СРСР. Телеметрична багатоелементна головна частина" (1979), "А.с. 143561 СРСР. Спосіб управління головною частиною, яка розділяється, при випробуваннях" (1980), "Пат. 3512 ПВ Україна. Ракета-носіє "Зеніт"" (1999), "Пат. 3513 ПВ Україна. Блок маршових ступенів ракети-носіє" (1999), "Пат. 3514 ПВ Україна. Ракета-носіє "Дніпро"" (1999), наукові праці (НП) – реєстрація авторських прав (ПА) "ПА 1721 НП РН "Циклон-3"" (1999) "ПА 2223 НП РН "Циклон-3"" (1999) [16, арк. 18, 20; 17, арк. 17; 3, с. 42, 46, 47, 70, 74, 75].

Виконуючий обов'язки Генерального конструктора КБ "Південне" М. І. Галась у відгуку про науково-громадську діяльність свого учня писав: "Тов. Конюхов С. М. є автором понад 400 наукових праць, з яких 61 стаття в спеціалізованих журналах та збірниках і 46 винаходів. Під його керівництвом розроблений ряд ескізних проектів. Більшість наукових праць тов. Конюхова присвячені дослідженням статичної та динамічної стійкості, раціональних способів забезпечення просторової орієнтації, механіки взаємодії твердих тіл з перешкодами при гіперзвукових швидкостях, працездатності конструкцій при швидкісному переході з повітряного середовища в більш щільне, забезпеченню надійності і оптимального

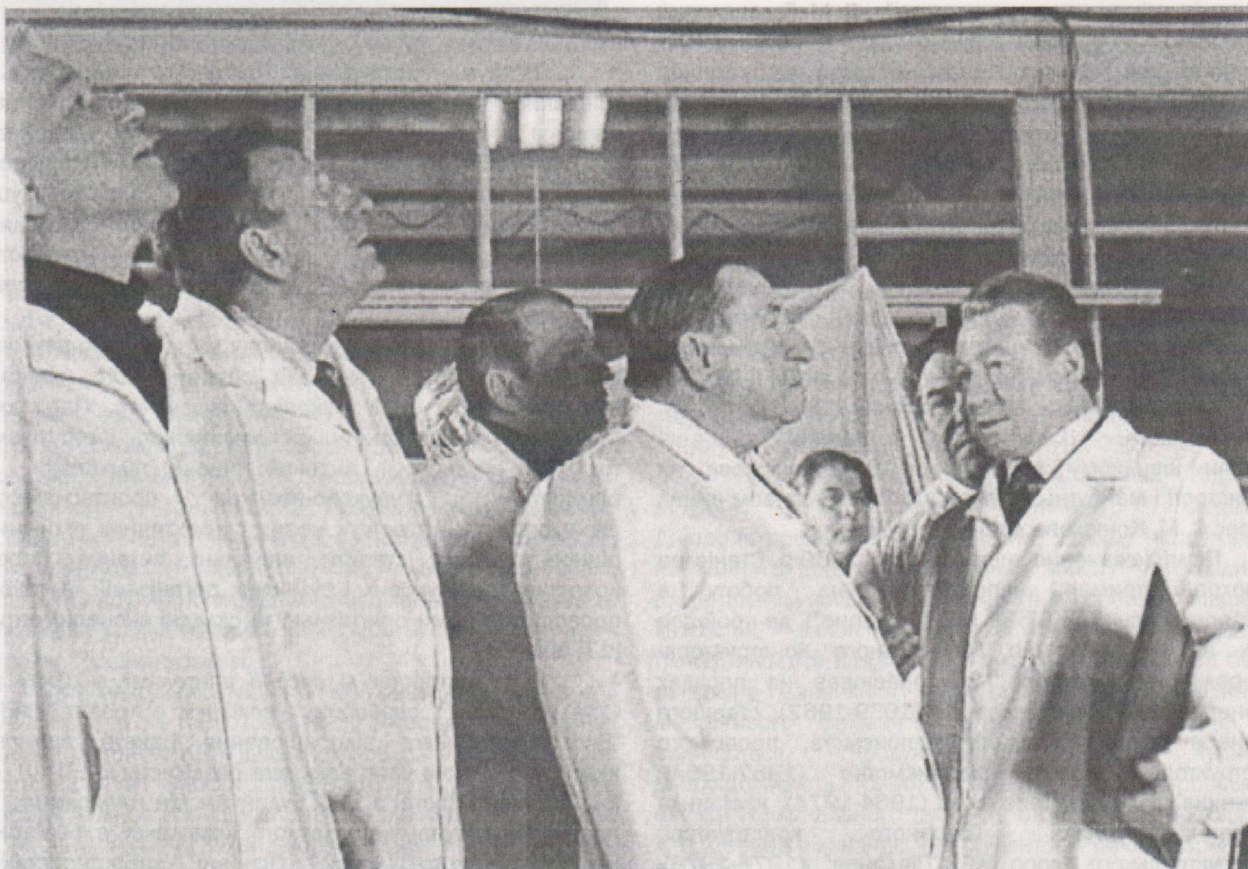

Рис. 2. На доповіді в цеху по зборці космічних апаратів. Другий ліворуч – генеральний конструктор та начальник КБ "Південне" В. Ф. Уткін, за ним перший заступник генерального конструктора КБ "Південне" Л. Д. Кучма, поряд із С. М. Конюховим – генеральний директор ВО "Південний машинобудівний завод" О. М. Макаров.
Фотографія – перша половина 1980-х рр.

планування та підвищення ефективності в умовах протидії" [16, арк. 23]. Вчений секретар, кандидат технічних наук О. К. Мимріков у довідці про наукову і науково-громадську діяльність С. М. Конюхова зазначав: "Наукові роботи Конюхова становлять самостійний і оригінальний напрям у проектуванні та конструюванні літальних апаратів. Ним створена наукова школа: 6 його учнів захистили кандидатські і 5 – докторські дисертації" [16, арк. 27].

За своїм характером Станіслав Миколайович Конюхов був лідером. Це дозволило йому стати керівником у досить молоді роки. В. М. Паппо-Користін писав, що "цілеспрямованість, сумлінність, вміння вибирати технічну та організаційну сутність питань, які виникали, сприяли призначенню Конюхова на посаду провідного конструктора по ракеті Р-56, найпотужнішої з ракет, коли-небудь проєктованих ОКБ-586" [1, с. 153]. Він наголошував, що "С. М. Конюхов, патріот своєї країни, велику увагу приділяє вирішенню завдань у рамках Національної космічної програми, що має на меті служити інтересам природокористування, охорони навколишнього середовища та екологічного моніторингу" [1, с. 157]. На його думку, саме такі якості С. М. Конюхова, як "висока ділова активність та конструктивний підхід до вирішення організаційно-технічних проблем, вимогливість до себе і своїх соратників; вміння доводити розпочату справу до переможного фінішу, а також накопичений організаторський і науково-технічний досвід" [1, с. 157] дозволили КБ "Південне" в складній економічній ситуації вийти на зовнішній ринок космічних послуг, а Україні – брати участь у реалізації престижних комерційних космічних проєктів, що сприяло зростанню авторитету держави у світовому космічному співтоваристві.

На посаді Генерального конструктора – Генерального директора КБ "Південне" С. М. Конюхов проявив себе не тільки як професійний керівник великого науково-технічного підприємства. Цілеспрямованістю, високою діловою активністю, здатністю приймати правильні рішення у найскладніших ситуаціях, вмінням працювати на перспективу Станіслав Миколайович зарекомендував себе як відповідальний державний діяч. Опинившись перед необхідністю пошуку нових напрямів роботи, Станіслав Миколайович, завдяки своїм організаторським здібностям та діловій активності, зміг розробити ефективну стратегію виробничої діяльності підприємства, яка базувалась на традиційних роботах в галузі ракетно-космічної техніки, пропозиціях щодо ревізії наявного потенціалу українського оборонного комплексу, оцінюванні можливостей створення сучасних зразків ракетного та космічного озброєння для Збройних сил України та конверсійних програмах.

Завдяки своїй розсудливості, ініціативності та рішучості, особливо в умовах ризику, С. М. Конюхов зміг зберегти науково-технічний потенціал КБ "Південне" з можливістю його раціонального використання в наступних роботах підприємства. Начальник полігону Плесецьк в 1985-1991 рр., генерал-полковник І. І. Олійник згадує: "Якщо деякі керівники в нових

економічних умовах "попливли" за течією стихійного процесу, то характер і державна позиція Станіслава Миколайовича сприяли пошуку шляхів і засобів для збереження унікального науково-технічного потенціалу колективу конструкторського бюро" [1, с. 134]. "Завдяки його невичерпній енергії, вмілому підбору і опорі на своїх заступників і фахівців, КБ "Південне" не втратило свій "золотий фонд" і продовжує омолодження колективу з метою передачі молоді десятиліттями накопиченого безцінного досвіду і знань... це творець, який примножує авторитет і традиції конструкторського бюро... Він не став кабінетним керівником, а є активним і цілеспрямований, завжди в русі і творчому пошуку", – підкреслював вчений [1, с. 135].

Наслідуючи своїх вчителів, С. М. Конюхову в тісній співпраці з Президентом НАН України Б. Є. Патonom та його командою вдалося об'єднати зусилля багатьох академічних інститутів для плідного співробітництва в розвитку ракетно-космічної галузі України та для вирішення актуальних завдань ракетно-космічної техніки. Б. Є. Патон зауважив: "С. М. Конюхов глибоко розуміє необхідність тісних творчих контактів колективу ДКБ "Південне" з фундаментальною наукою, з Національною академією наук України" [1, с. 116]. Борис Євгенович вважав С. М. Конюхова "переконаним оптимістом, сердечною, відкритою і високопорядною особою, людиною слова, людиною справи" [1, с. 117]. Висловлюючи співчуття колективу ДКБ "Південне" з приводу смерті С. М. Конюхова, він відзначив: "У нашій пам'яті Станіслав Миколайович навічно залишиться принциповою, щирою людиною, яка дарувала відчуття гордості за успіхи нашої країни в ракетно-космічній галузі" [16, арк. 38]. М. І. Галась в своєму відгуку писав, що для С. М. Конюхова "характерні прогресивна спрямованість на пошук оригінальних і ефективних технічних рішень, вміння згуртувати колективи наукових конструкторських підрозділів і суміжних організацій на їх розробку, планувати і здійснювати складні експериментальні дослідження, постійна співпраця з академічними інститутами" [16, арк. 22].

Завдяки широкому світогляду С. М. Конюхова і його глобальному підходу до проблем були налагоджені ділові зв'язки з вченими США, країн Європейського Союзу, Китаю, Японії, Індії, РФ та інших країн. КБ "Південне" було прийнято у Міжнародну федерацію астронавтики, вчені України брали активну участь у діяльності Міжнародної академії астронавтики.

Сам С. М. Конюхов одним з пріоритетних напрямків своєї діяльності визначив сприяння розширенню гідного представництва нашої країни в Міжнародній Академії астронавтики, де він спочатку був членом-кореспондентом, а згодом став її віцепрезидентом з наукової роботи. Директор Європейського представництва КБ "Південне" О. М. Венцьковський та директор Головної астрономічної обсерваторії НАН України Я. С. Яцків зазначали: "З властивими йому скрупульозністю і аналітичним підходом С. М. Конюхов виділив вузькі, проблемні аспекти діяльності МАА... саме на них зосередив увагу

колег академіків... і одразу ж запропонував серію конкретних кроків щодо поліпшення ситуації... У кулуарах члени Академії говорили про націленість на результат і вимогливість нового керівника; його нестандартний, інноваційний підхід до методів роботи, прагнення дійти до нюансів в кожному питанні" [1, с. 144] та підкреслювали: "Обрання С. М. Конюхова віце-президентом МАА з наукової роботи стало безумовною даниною його особистим якостям відомого вченого-дослідника космічного простору і практика в галузі створення ракетно-космічної техніки" [1, с. 146].

Цілком закономірно, що, очолюючи КБ "Південне", Станіслав Миколайович особливу увагу приділяв виявленню, розвитку та підтримці талановитої молоді, залученню її до науково-дослідницької діяльності, підготовці гідного покоління спеціалістів у галузі вивчення й дослідження космічної техніки. Б. Є. Патон писав: "С. М. Конюхов був прекрасним педагогом і наставником висококваліфікованих наукових і інженерно-технічних кадрів" [16, арк. 38].

Уміння всебічно аналізувати інформацію, гнучкість та прогностичність мислення дозволили С. М. Конюхову об'єднати зусилля середньої школи, вищих навчальних закладів України, науково-дослідних інститутів і підприємств промисловості для раннього виявлення найбільш здібних учнів і навчання їх за схемою безперервної освіти: школа - вищий навчальний заклад - підприємство. О. К. Мимріков писав: "С. М. Конюхов приділяє значну увагу питанню підготовки фахівців для галузі: впродовж 5 років є головою Державної екзаменаційної комісії Дніпропетровського державного університету, читав розроблений ним курс лекцій з питань забезпечення надійності виробів, що створюються" [16, арк. 27]. М. І. Галась з цього приводу доповнював: "Незважаючи на велику зайнятість основною роботою, він вишукує можливість для успішної науково-педагогічної діяльності та виховання наукових кадрів... На високому науковому і методичному рівні він читає спеціальний профільючий курс" [16, арк. 23].

На базі КБ "Південне" за ініціативи Станіслава Миколайовича було створено Ракетно-космічний навчально-дослідний центр, до якого увійшли філії кафедр Дніпропетровського державного університету та Державного аерокосмічного університету "Харківський авіаційний інститут". До складу РКНДЦ увійшла аспірантура, де під керівництвом С. М. Конюхова його учні захистили кандидатські та докторські дисертації. Вчений також завідував кафедрою проектування літальних апаратів ХАІ (за сумісництвом) та був членом редколегії галузевого науково-технічного збірника. У липні 1991 р. С. М. Конюхову було присуджено науковий ступінь професора. Він був введений до експертної ради Вищої атестаційної комісії України (1991) та Міжгалузевої науково-технічної ради з космічних досліджень РАН (1991).

Станіслав Миколайович розумів необхідність теоретичного осмислення і обґрунтування досвіду і знань у сфері ракетно-космічної тематики, отриманих в КБ "Південне", і завжди підтримував прагнення своїх

співробітників до наукової діяльності. С. М. Конюхов вважав: "Наше спільне завдання в сьогоднішній важкий час і в перспективі – зберегти для України високі технології, фундаментальну та прикладну науку, інженерно-наукові кадри - все те, що створено працею кількох поколінь і є ознакою цивілізованої держави" [1, с. 58].

З 1987 по 1992 рр. С. М. Конюхов завідував кафедрою системного проектування виробів машинобудування Інституту підвищення кваліфікації Міністерства загального машинобудування СРСР. За цей період Станіслав Миколайович підготував та видав понад 30 "Програм підвищення кваліфікації спеціалістів" (1989-1992) та три навчально-методичні посібники: "Проектування і розробка енергоустановок" (1989), "Основи розрахунку параметрів газу при роботі пневмосистем" (1989), "Основи проектування і розрахунку параметрів пневмогідролічних систем живлення енергоустановок" (1989) [16, арк. 21].

З 1988 р. Станіслав Миколайович Конюхов був головою державної екзаменаційної комісії по захисту дипломних проектів студентами фізико-технічного факультету ДНУ та членом Спеціалізованої вченої ради ДНУ по захисту кандидатських та докторських дисертацій. Участь в них, на думку ректора Дніпропетровського університету ім. О. Гончара М. В. Полякова, надавала засіданням «вагомості та можливості з'ясування цінності дисертацій не тільки в суто теоретичному плані, а й в сенсі використання одержаних результатів у практиці ракетно-космічної галузі». "У процесі захисту виразно проявляються такі риси характеру Станіслава Миколайовича, як доброзичливість до тих, хто шукає свій шлях у науці, високий науковий професіоналізм, націленість на з'ясування шляхів застосування результатів дослідження", – писав вчений [1, с. 150]. Також Микола Вікторович відзначив такі риси С. М. Конюхова, як "професійні інженерні та наукові знання, рівень реалізації їх в практичній діяльності, енергія та дієвість, наполегливість у досягненні мети, доброзичливість у стосунках з колегами і підлеглими, відкритість для спілкування з ними, здатність налагоджувати як ділові, так і дружні контакти, оптимізм, високі організаторські здібності і комунікабельність" [1, с. 151]. Щороку студентам-відмінникам Дніпровського національного університету, які найбільш відзначилися в навчальній, науковій та науково-дослідній роботі, призначається персональна академічна стипендія ім. С. М. Конюхова.

Завдяки вмінню розпізнавати здібності та прагнення кожного зі своїх співробітників та використанні індивідуального підходу до кожного працівника підприємства, за ініціативою С. М. Конюхова, в ДКБ "Південне" був розроблений комплексний план по залученню та стимулюванню молодих спеціалістів. Зокрема, сучасники високо оцінили внесок Станіслава Миколайовича у відродження Ради молодих фахівців на підприємстві. Згадуючи С. М. Конюхова, представник культурно-масового комітету Ради молодих фахівців І. С. Дика зазначила: "Що мені запам'яталося в цій людині? Його доброзичливість,

відкритість, розсудливість, ввічливість, щирість і благородство... добра посмішка, міцне рукостискання, щира вдячність за успішно виконану відповідальну роботу, і ці очі... Очі, в яких відбивалася загальна радість після вдалого пуску, радість і хвилювання кожного з нас, перемога і успіх! Його очі сяяли!" [4, с. 22]. Також цікаві спогади О. О. Чапліц: "Він увійшов, як завжди, стрімкою ходою, був сповнений радості й ентузіазму, і цей бадьорий настрій від нього відразу ж передався всім нам. Станіслав Миколайович привітав кожного молодого фахівця особисто, потиснувши йому руку і поговоривши з ним про його роботу ... він говорив дуже проникливо, як би кажучи напутні слова на майбутнє" [2, с. 164].

Згадуючи свої перші кроки у якості молодого спеціаліста, розуміючи логіку процесу зміни поколінь, важливою ланкою у підготовці майбутніх професіоналів С. М. Конюхов вважав використання знань і практичного досвіду старшого покоління. "Тримаюся за пенсіонерів, кажу: "Не ідіть, заради Бога, навчіть цю молодь. Ось навчите, потім відпустимо. Те, що в КБ є люди, яким зараз за 70 років, спасибі, що вони є. Це молодь розуміє", – ділився своїм баченням цієї проблеми Станіслав Миколайович [1, с. 106].

Однією з найважливіших якостей успішності С. М. Конюхова була здатність приваблювати до себе інших людей, викликати у них симпатію. Також йому вдавалось зацікавлювати їх своєчасною і корисною інформацією, завойовувати та підтримувати своїми діями їх довіру. Ось що з цього приводу згадувала Н. І. Конюхова: "Він випромінював позитивну енергію, і люди це відчували. Його контактності можна було тільки дивуватися: всюди, в своїй вітчизні, за кордоном – завжди Станіслав міг створити навколо себе простір доброзичливості, довіри і бажання співпрацювати" [1, с. 185].

Необхідно відзначити, що Станіслав Миколайович завжди доброзичливо ставився до знайомих, колег та друзів. Йому була притаманна культура спілкування, у стосунках з друзями і колегами вчений виявляв повагу, щирість та активну увагу до їх проблем, за необхідності першим приходив на допомогу.

Начальник проектного відділу з розробки засобів подолання ППО в КБ "Південне" в 1962-1991 рр. Н. І. Урьєв згадував: "Треба відзначити одну дуже людську рису Станіслава Миколайовича – це увага до друзів, колег. Проста людська увага, якої всім нам, на жаль, так не вистачає" [1, с. 161]. Згадуючи слова у вітальному листі від С. М. Конюхова на честь присвоєння Почесного звання "Заслужений діяч науки і техніки України" відзначив, що вони були "неофіційні, такі людяні і добрі, від них на мене повіяло таким теплом, якого давно не відчував" [1, с. 162], а на честь 80-річчя Наума Ісааковича Станіслав Миколайович телефоном привітав його з ювілеєм та колегами передав подарунок, який привіз для ювіляра із Криму (сам С. М. Конюхов в цей день був у від'їзді).

В. С. Будник відзначав такі риси С. М. Конюхова, як "привабливість, товариський і доброзичливий характер, вміння піти на розумний компроміс і бачити все важливе для людини, щоб допомагати вирішувати

проблеми". Живучі в одному будинку з родиною Конюхових, він підкреслював, що "вони прекрасні сусіди: уважні, добрі, чуйні. Їх сім'ї притаманна рідкісна якість – активна доброта. Станіслав Миколайович і мила Нінетта Ісидорівна не чекають, поки ми звернемося з проханням, а передбачають його, йдуть назустріч і допомагають благополучно розібратися з проблемами" [1, с. 115]. Ці якості також підкреслює директор клініки травматології та ортопедії обласної клінічної лікарні ім. І. І. Мечникова, заслужений діяч науки і техніки України О. Є. Лоскутов, якому імпонувала "гостинність... яку я завжди відчуваю в гостях у Конюхових" [1, с. 177]. Президент МАА в 1997-2005 рр. Михайло Яримович, згадуючи ділову поїздку до Дніпропетровська з дружиною, відзначив: "Ми не забудемо гостинність, з якою нас прийняв Конюхов, – вареники, тости за Україну та нашу дружбу... Конюхов справедливий і чесний, що є найважливішим. Хоч маючи російське коріння, насправді він – великий українець. Він справжній друг, на якого я завжди можу покластися" [1, с. 140].

Постать С. М. Конюхова вражає гармонійним поєднанням найкращих людських якостей. Він був доброзичливою, порядною, справедливою і чесною людиною. У спілкуванні був простим і уважним до співрозмовника, вникав у найменші дрібниці, ніколи не вказував зверхності, не припиняв розмову першим, посилаючись на зайнятість чи брак часу. Випускниця фізико-технічного факультету ДДУ 1959 р. та колишній викладач ФТФ ДДУ Н. М. Полякова згадує: "Маючи завжди гострий дефіцит часу, він ніколи не давав співрозмовникові приводу думати, що поспішає... Незважаючи на свою крайню зайнятість, всі питання Станіслав розглядав уважно і рішення приймав оперативно. За майже 60-річну дружбу я жодного разу не відчула себе поряд з ним обтяжливою – він завжди був привітний і доброзичливий" [1, с. 195]. І. І. Олійник відзначав такі риси С. М. Конюхова: "компетентність і відвертість при обговоренні технічних питань; прагнення підняти рівень знань співрозмовника, переконливо висвітлюючи і детально аналізуючи ситуацію; обов'язковість, доступність, уміння слухати, вивірений роками зовнішній спокій та вміння не втрачати контроль над собою" [1, с. 135].

На особливу увагу заслуговує вимогливість С. М. Конюхова до корпоративної культури спілкування та культури людських стосунків. Він був ввічливим і привітним, не дозволяв ні собі, ні іншим неприємних чи образливих висловів. "Станіслав Миколайович при зустрічі ніколи не проходив, не потиснувши руку і не запитавши тебе про злободенне технічне питання. Викликавши ввечері на доповідь, обов'язково говорив: "Вибач, що затримав так довго, був зайнятий". Дізнавшись про твої життєві проблеми, детально розпитував і по-людськи радив" – згадує начальник проектного відділу комплексу 1 КБ "Південне", заслужений працівник промисловості України О. Е. Кашанов та доповнює: "Рятувати життя співробітників Генеральний завжди кидався першим. Начальник підрозділу тільки розмірковував, як

допомогти, а Станіслав Миколайович вже встигав зателефонувати до медсанчастини, і щоранку, входячи в кабінет, вимагав повідомлення про стан здоров'я хворого" [1, с. 172]. Це також підтверджують слова О. Є. Лоскутова: "Станіслав Миколайович постійно відвідує працівників КБ "Південне", які перебувають у нас на лікуванні, допомагає нашій клініці. На цьому ґрунті ми й здружилися. Мені особливо імпонують його оптимізм, вираженість, доброзичливість" [1, с. 177].

Цікаво відзначити, що С. М. Конюхову було притаманне чудове почуття гумору. За словами О. Е. Кашанова, на найважливіших нарадах "його гострий жарт відразу робив атмосферу менш напруженою та швидко призводив до успішного результату" [1, с. 172]. С. М. Конюхов завжди випромінював шляхетність, життєлюбство і оптимізм.

На завершення варто сказати, що проведення всебічного історичного дослідження життєвого шляху та багатогранної діяльності академіка Станіслава Миколайовича Конюхова є вкрай актуальним, зважаючи на його роль в історії розвитку ракетно-космічної науки і техніки. Він був справжнім патріотом України, прагнучи своїми знаннями та вчинками зберегти за нашою країною звання космічної держави. С. М. Конюхов залишив після себе багату спадщину науково-технічних розробок і проектів у ракетно-космічній галузі та велику плеяду своїх однодумців і учнів, які сьогодні гідно продовжують його справу.

Джерела та література:

1. Конюхов. К 75-летию со дня рождения ; под общ. ред. А. В. Дегтярева. Днепропетровск : Арт-Пресс, 2012. 256 с.
2. Yuzhnoye, the Lot of Mine: A Photobiography of Stanislav Koniukhov ; Edited by A. V. Degtyarev. Kyiv : Space-Inform, 2018. 216 pp.
3. Станислав Николаевич Конюхов : Биобиблиография ученых Украины / НАН Украины. Киев : Наук. думка, 2007. 88 с.
4. Андрусенко Р. В., Селифонов И. П., Семененко П. В. Возрождение совета молодых специалистов КБ «Южное» и путь его становления в новом качестве. *Вісник Дніпропетровського університету. Серія Історія і філософія науки і техніки*. 2013. Т. 21. вип. 21. С. 16–25.
5. Сокол Г. И. Воспоминания о Генеральном конструкторе КБ «Южное» С. Н. Конюхове. *Наукові читання «Дніпровська орбіта – 2012»: Збірник доповідей*. Дніпропетровськ : НЦАОМ, 2012. С. 88–93.
6. Призваны временем. От противостояния к международному сотрудничеству; под общ. ред. С. Н. Конюхова. Днепропетровск : Арт-Пресс, 2009. 832 с.
7. Ракеты и космические аппараты Конструкторского бюро «Южное»; под общ. ред. С. Н. Конюхова. Днепропетровск : Арт-Пресс, 2004. 260 с.
8. Шестьдесят лет в ракетостроении и космонавтике ; под общ. ред. А. В. Дегтярева. Днепропетровск : Арт-Пресс, 2014. 540 с.
9. Санін Ф. П., Джур Є. О., Кучма Л. Д., Хуторний В. В. Розвиток ракетно-космічної техніки в Україні : підручник. Дніпропетровськ : Арт-Прес, 2002. 402 с.
10. «Секретний» підрозділ галузі : Нариси історії фізико-технічного інституту Дніпропетровського національного університету / В. С. Савчук та ін. Дніпропетровськ : Дніпроп. нац. ун-т, 2001. 376 с.
11. Конструкторское бюро «Южное». Люди и ракеты : фотоальбом ; под общ. ред. А. В. Дегтярева. Днепропетровск : ГП «КБ «Южное» им. М. К. Янгеля», 2014, 448 с.
12. Конюхов: «Судьба моя - КБ «Южное» : фотоальбом к 80-летию со дня рождения академика НАН Украины, Генерального конструктора С. Н. Конюхова ; под общ. ред. А. В. Дегтярева. Киев : Спейс-Информ, 2017. 352 с.
13. Мітрахов М. О. Видатні діячі ракетно-космічної України. Київ : «Спейс-Інформ», 2015. 172 с.
14. Професори Дніпропетровського національного університету імені Олеся Гончара : Бібліографічний довідник ; гол. ред. М. В. Поляков. 2-е вид., перероб. і допов. Дніпропетровськ : Дніпроп. нац. ун-т, 2008. 596 с.
15. Місія Генерального конструктора : документальний відеofilm до 80-річчя від дня народження Генерального конструктора, академіка НАН України С. М. Конюхова. URL : <https://www.youtube.com/watch?v=5swarNdCo9o> (дата звернення : 14.03.2019).
16. Личное дело С. Н. Конюхова. *Поточний архів Президії НАН України*. Ф. 251, Оп. 655, Спр. 20, Арк. 3, 16, 18, 23, 27, 38.
17. Личное дело М. И. Галася. *Поточний архів Президії НАН України*. Ф. 251, Оп. 639, Спр. 1, Арк. 17, 29.
18. Войтюк О. С. Внесок академіка НАН України С. М. Конюхова у створення ракетно-космічної техніки. *Питання історії науки і техніки*. 2018. № 2 (46). С. 3–11.
19. Войтюк О. С. Науково-організаційна діяльність академіка С. М. Конюхова зі створення ракетно-космічної техніки в Україні. *Двадцять третя Всеукраїнська наукова конференція молодих істориків науки, техніки і освіти та спеціалістів, присвячена 100-річчю Національної академії наук України* : матеріали конф., м. Київ, 20 квітня 2018 р. Київ, 2018. С. 30–33.
20. Войтюк О. С. Науково-конструкторська діяльність академіка НАН України С. М. Конюхова у галузі ракетобудування. *XIII наукові читання «Дніпровська орбіта-2018»: Збірник доповідей*, м. Дніпро, 18-20 жовтня 2018 р. Дніпро : НЦАОМ, 2018. С. 15–20.
21. Войтюк О. С. Творча спадщина академіка С. М. Конюхова (1937–2011) в галузі ракетобудування. *Питання історії науки і техніки*. 2018. № 4 (48). С. 35–40.
22. Войтюк О. С. Внесок академіка НАН України С. М. Конюхова (1937–2011) в конверсійні програми

ракетно-космічної галузі України. *Історія науки і біографістика* : електрон. наук. фак. вид. 2019. № 1. URL : <http://inb.dnsgb.com.ua/2019-1/08.pdf> (дата звернення : 07.08.2019).

23. Войтюк О. С. Внесок академіка НАН України С. М. Конюхова у розвиток наукових та інженерних кадрів України. *Збірник праць XVII Міжнародної молодіжної науково-практичної конференції «Історія розвитку науки, техніки та освіти» за темою «Світоглядне значення наукової картини світу»*. Київ, 23 квітня 2019 р. : / Укладач Л. П. Пономаренко. Київ, 2019. 196 с. С. 15-16.

24. Войтюк О. С. Науковий доробок академіка С. М. Конюхова. *Проблеми і перспективи інноваційного розвитку економіки в контексті інтеграції України в Європейський науково-інноваційний простір* : матеріали XXIV Міжнародної науково-практичної конференції, Одеса, 19–21 червня 2019 р. / НАНУ, ДУ «Інститут досліджень науково-технічного потенціалу та історії науки ім. Г. М. Доброва НАН України». Київ : «Видавництво «Фенікс», 2019. 243 с. С. 200-204.

25. Воропанова Т. М., Матавкін Б. В. Государственный архив Вологодской области : Путеводитель. Вологда : Северо-Западное книжное издательство, 1970. 431 с.

Войтюк Олена

Степанівна – аспірантка
Державної установи "Інститут
досліджень науково-технічного
потенціалу та історії науки ім.
Г. М. Доброва НАН України"